WIKIPEDIA

Velska

Velska (*Cymraeg* eða *y Gymraeg*) er brýþonskt tungumál í keltnesku málaættinni talað í Wales, einkum norð-vestast, og á svæðum á Englandi nálægt landamærunum við Wales. Velska hefur verið þekkt undir ýmsum heitum í gegnum söguna, meðal annars „breska“ og „kambríska“.

Samkvæmt breska manntalinu árið 2011 tala 19 % allra Walesbúa eldri en þriggja ára velsku eða 562.000 manns. Þar af geta 77 % (431.000 manns) talað, lesið og skrifað velsku. 73 % allra Walesbúa eða 2,2 milljónir manns segjast hafa enga velskukunnáttu. Bera má þetta saman við manntalið árið 2001, þar sem 20,8 % Walesbúa sögðust geta talað velsku, þar af 57 % (315,000 manns) reiprennandi.

Árið 2011 varð velska opinbert mál í Wales með nýjum lögum sem tóku gildi þá. Velska er eina opinbera tungumálið á Bretlandi; enska og önnur tungumál hafa enga opinbera stöðu.

Velska ***Cymraeg***	
Málsvæði	Bretland
Heimshluti	Wales
Fjöldi málhafa	750,000+
Sæti	ekki með efstu 100
Ætt	Indóevrópskt Keltneskt Eyjakeltneskt Brýþonskt **Velska**
Skrifletur	Latneskt stafróf
Opinber staða	
Opinbert tungumál	Wales
Tungumálakóðar	
ISO 639-1	`cy`
ISO 639-2	`wel/cym`
SIL	`cym`

ATH: Þessi grein gæti innihaldið hljóðfræðitákn úr alþjóðlega hljóðstafrófinu í Unicode.

Efnisyfirlit

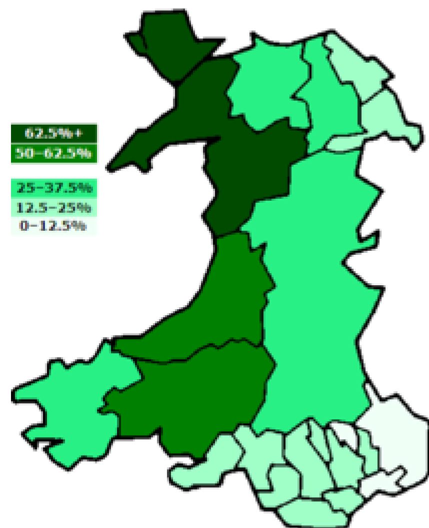
Saga

Velska varð til sem greinanlegt tungumál á 6. öld. Frummál velsku var breska, sem bretónska, kornbreska og kúmbríska eiga allar rætur að rekja til.

Fjögur tímabil einkennast sögu velsku en takmörkin eru frekar ónákvæm: frumvelska, stuttu eftir að tungumálið skildi sig frá bresku; fornvelska, sem töluð var frá 9. til 12. aldar; miðvelska, töluð frá þeim tíma til 14. aldar og nútímavelska, töluð frá þeim tíma til dagsins í dag.

Heitið *velska* á rætur að rekja til enska orðsins *Welsh* sem Engilsaxar notuðu til að lýsa Walesbúum. Orðið þýðir „erlent mál“. Velska orðið yfir tungumálinu er *Cymraeg* en landið sjálft heitir *Cymru*.

Dreifing velskumælenda

Velska í Wales

Velska hefur verið töluð í Wales í gegnum alla söguna en það var árið 1911 sem tungumálið varð minniháttar mál. Þá töluðu 43,5 % Walesbúa velsku. Þó að tungumálið væri á niðurleið í gegnum árin sem fylgdu dó það ekki út fullkomlega. Í byrjun 21. aldar fór velskumælendum að fjölga aftur. Frá og með árinu 2004 töluðu 21,7 % Walesbúa velsku, miðað við 20,8 % árið 2001 og 18,5 % árið 1991. Manntalið árið 2011 sýnir þó að velskumælendum hefur fækkað í 562.000 manns eða 19 % mannfjöldans. Manntalið leiðir líka í ljós að velskumælendum hefur fækkað töluvert á kjarnasvæðum í Norður-Wales, það að segja í Ceredigion og Carmarthenshire. Þar tala nú færri en 50 % Walesbúa velsku í fyrsta sinn í sögunni.

Velskumælendur annars staðar á Bretlandi hafa ekki verið taldir í manntölum. Árið 1993 gaf velska sjónvarpsstöðin S4C út niðurstöður úr könnun á fjölda þeirra sem tala eða skilja velsku, og talið var að um það bil 133.000 manns töluðu velsku á Englandi á þeim tíma, þar af 50.000 manns á Stór-Lundúnasvæðinu.

Einu sinni talaði stór fjöldi Walesbúa eingöngu velsku. Á 20. öld hurfu velflestir þeirra sem töluðu aðeins velsku en frá og með manntalinu árið 1981 var lítill fjöldi þeirra eftir. Langflestir velskumælendur tala líka ensku (nema þeir sem búa í Argentínu, sem tala spænsku). Þrátt fyrir það vilja margir velskumælendur heldur tjá sig á velsku. Tungumálið sem verður fyrir valinu er mismunandi eftir sviðum og samfélagslegum aðstæðum. Oft er skipt á tungumálum í sama samtali.

Flestir þeirra sem hafa velsku að móðurmáli búa í Norður- og Vestur-Wales, aðallega í Gwynedd, Conwy, Denbighshire (*Sir Ddinbych*), á Öngulsey (*Ynys Môn*), í Carmarthenshire (*Sir Gâr*), Norður-Pembrokeshire (*Sir Benfro*), Ceredigion, hlutum af Glamorgan (*Morgannwg*) og Norðvestur- og Suðvestur-Powys. Þó er þá sem hafa velsku að móðurmáli að finna í strjálbýli um allt Wales.

Opinber staða

Þó að velska sé minniháttar tungumál óx stuðningur fyrir hana stöðugt á 20. öld í samræmi við uppgang samtaka eins og þjóðernisstjórnmálaflokkurinn Plaid Cymru sem stofnaður var árið 1925 og Cymdeithas yr Iaith Gymraeg (*Félag velskrar tungu*) sem stofnað var árið 1962.

Lögin um velska tungu 1993 og lögin um velska ríkisstjórn 1998 tryggja það að velska og enska séu jafnnotaðar eins mikið og hægt er. Velska þingið var stofnað árið 1997. Þann 7. desember 2010 leiddi það í lög ráðstafanir í að þróa notkun velskrar tungu í Wales. Lögin voru samþykkt af drottningunni þann 9. febrúar 2011. Með þessum lögum varð velska opinbert tungumál í Wales. Lögin áskilja nokkrum opinberum stofnunum og einkafélögum til að veita þjónustur á velsku.

Umferðarskilti í Wrexham á bæði velsku og ensku

Árið 1993 var Velsk málnefnd (*Bwrdd yr Iaith Gymraeg*) stofnuð í þeim tilgangi að auka notkun velskrar tungu í Wales. Málnefndin var lögð niður 31. mars 2012. Í kjölfar þess var nýr nefndarmaður tilnefndur.

Síðan árið 2000 hefur verið skylda í öllum velskum skólum til að læra velsku til 16 ára aldurs. Þetta hefur haft mikil áhrif á að snúa hnignun velskrar tungu við og leiðir til þess að allir sem alast upp í Wales hefur einhverja kunnáttu á tungumálinu, jafnvel þeir sem eiga ekki velskumælandi foreldra.

Í Wales eru flest umferðarskilti á bæði velsku og ensku og oft en ekki alltaf koma velsk örnefni á undan enskum. Í mörgum verslunum eru skilti á bæði velsku og ensku en leiðbeiningar og upplýsingar á umbúðum eru sjaldnast á velsku. Texti á peningaseðlum er ekki heldur á velsku en undantekning er eins punds myntir sem gefnar voru út árin 1985, 1990 og 1995. Á þessum myntum stendur *Pleidiol wyf i'm gwlad* „Trúr er ég landi mínu“ sem er lína úr velska þjóðsöngnum *Hen Wlad Fy Nhadau*.

Velska hefur hlotið meiri áberandi stöðu síðan velskumælandi sjónvarpsstöðin S4C var stofnuð árið 1982. Í upphafi voru 70 % sjónvarpsþátta sýndir í samútsendingu við Channel 4. Síðan flaumrænum sjónvarpsútsendingum lauk í Suður-Wales 31. mars 2010 hefur allir þættir S4C verið á velsku. Kvöldfréttir BBC eru líka fáanlegar á velsku. Frá árinu 1977 hefur breska ríkisútvarpið líka rekið velskumælandi útvarpsstöð en hún heitir BBC Radio Cymru. Þó ekkert dagblað sé gefið út á velsku er vikublað sem heitir *Y Cymro* („Walesbúinn“) og því er dreift um allt Wales. Áætlað var að stofna velskt dagblað árið 2008 undir nafninu *Y Byd* („Veröldin“) en því var aflýst vegna lítillar eftirspurnar.

Síðan desember 2001 hefur breska ríkisstjórnin krafist þess að allir innflytjendur tali ensku. Ekki er vitað hvort reglan eigi við um velsku. Eins og er er nægilegt að kunna velska, ensku eða gelísku til þess að sækja um breskan ríkisborgararétt.

Ritun

Velska er rituð með latnesku stafrófi sem samanstendur af 28 bókstöfum. Tveir þessara bókstafa eru tvístafir notaðir sem stakir bókstafir:

> a, b, c, ch, d, dd, e, f, ff, g, ng, h, i, l, ll, m, n, o, p, ph, r, rh, s, t, th, u, w, y

Á velsku er „w“ talið sérhljóð ásamt „a“, „e“, „i“, „o“, „u“ og „y“. Bókstafurinn „j“ er notaður í mörgum venjulegum orðum sem eiga uppruna sinn á ensku, til dæmis *jam* „sulta“, *jôc* „grín“ og *garej* „bílskúr“. Bókstafirnir „k“, „q“, „v“, „x“ og „z“ eru notaðir í sumum íðorðum, til dæmis *kilogram*, *volt* og *zero*, en í öllum tilfellum má nota velska bókstafi í staðinn: *cilogram*, *folt* og *sero*. Á 16. öld var „k“ víða notað en þegar nýja testamentið var gefið út á velsku var byrjað að nota „c“ í staðinn. Ástæðan fyrir því var sú að prentarar voru ekki með nógu marga „k“-stafi til þess að prenta velsk orð.

Tvíbroddur er notaður til þess að tákna löng sérhljóð, til dæmis *man* „staður“ og *mân* „fíngerður, lítill“.

Tvöfalt dé táknar raddaða tann-túngumælta önghljóðið (ð) en -th það óraddaða. Tvöfallt ell táknar röddunarleisi. Í velsku er gerður greinarmunir í ritun á rödduðu og órödduðu tungu-sveifluhljóði með því að setja -h á eftir þegar það er óraddað.

Málfræði

Hljóðfræði

Hljóðfræði velsku einkennist af fjölda hljóða sem eru ekki til á ensku og sjaldan á öðrum evrópskum málum, það er að segja óraddað tannbergsmælt hliðmælt önghljóð [ɬ], órödduð neflokhljóð [m̥], [n̥], og [ŋ̊] og óraddað sveifluhljóð [r̥]. Áhersla er oftast á næstsíðasta atkvæði í margra atkvæða orðum.

Orðhlutafræði

Velsk orðhlutafræði er mjög svipuð þeim á öðrum keltneskum tungumálum og einkennist af sérhljóðavíxlum í fyrsta atkvæði orða og svokölluðum „beygðum forsetningum“. Þessar forsetningar bætast við persónufornöfnin sem eru andlögin þeirra. Á velsku eru tvö kyn: karlkyn og kvenkyn. Nafnorð fallbeygjast ekki. Það eru nokkrar ólíkar endingar sem tákna fleirtölu og tvær endingar sem tákna eintölu. Í velsku talmáli beygjast aðalsagnir ekki eftir persónu en hjálparsagnir beygjast. Í bókmenntamáli beygjast aðalsagnir líka.

Setningafræði

Grunnorðaröðin á velsku er sögn–framlag–andlag. Hjálparsagnir eru notaðar mjög oft í sagnliðum. Nútíð er mynduð með hjálparsögninni *bod* „að vera“ og aðalsögninni, sem er í rauninni sagnnafnorð, á eftir smáorðinu *yn*:

> *Mae Siân yn mynd i Lanelli*
> Siân fer til Llanelli.

Í þessu dæmi er *mae* þriðju persónu nútíðarmynd sagnarinnar *bod*, og *mynd* er sögn sem þýðir „að fara“. Ólokið horf sagnar í þátíð er myndað á svipaðan hátt. Samsett framtíð og samsettur skildagaháttur eru bæði mynduð þannig.

Í þátíð, framtíð og skildagahætti beygjast allar sagnir. Þó er algengara í dag að nota sagnnafnorð saman með beygðri mynd sagnarinnar *gwneud* „að gera“, þannig að „eg fór“ getur annaðhvort verið *Mi es i* eða *Mi wnes i fynd*. Á velsku eru smáorð á undan sögnum mjög algeng; *mi* í dæmi um það.

Á velsku er engin leið til þess að mynda aukasetningar. Í staðinn eru smáorð á undan sögnum notuð ásamt sérstökum sagnmyndum.

Tengt efni

- Velsk málnefnd
- Velsk örnefni
- Velskar bókmenntir